

SO

Charlotte Keatley

Charlotte Keatley (1960) je súčasná britská dramatička. Začínala ako študentka herectva na univerzite v Manchestri, kde si však veľmi skoro uvedomila, že jej nevyhovujú už napísané hry. Zistila, že vo väčšine z nich je pre ženy veľmi málo miesta a zväčša sú to len „krásne“ prsnaté herečky, ktoré účinkujú v tých najdôležitejších úlohách. Ona so svojou útlou fyziognómiou sa rozhodla, že nebude do konca života len čašníčkou, ktorá príde na pódium v poslednom obraze, a začala písať svoje vlastné dramatické texty. Chcela v nich dať priestor všetkým typom žien, ukázať ich rozmanitosť a rozdielnosť. V roku 1987 vyhrala cenu George Devine Award za svoju prvú hru *Mama povedala, že by som nemala* (My Mother Said I Never Should), ktorú o dva roky neskôr uviedlo Royal Court Theatre v Londýne. Táto hra je dnes preložená do 17 jazykov a je najčastejšie hranou hrou napísanou ženou-dramatičkou. Nachádza sa aj na zozname 100 najdôležitejších anglicky písaných hier storočia, ktorý zostavilo Royal National Theatre.

V marci 2000 prišla na pozvanie Divadelného ústavu do Bratislavy a pod jej vedením sa v Českom centre konal štvordňový divadelný workshop.

Monika Višňiarová: Svoju najznámejšiu hru *My Mother Said I Never Should* (Mama povedala, že by som nemala), ste napísali ešte v druhej polovici 80. rokov. Aká bola vtedy situácia v Británii, aké boli prvotné reakcie na hru ženskej autorky?

Charlotte Keatley: Väčšina ľudí bola už taká zvyknutá na to, že hry po stáročia písali len muži, že neboli schopní prijať fakt, že aj žena môže napísať kvalitnú divadelnú hru. Riaditeľ Royal Exchange Theatre mi v roku 1985 povedal, že moja hra vôbec nie je hrou, už len kvôli svojej štruktúre. Vyčítali mi aj to, že v nej účinkujú samé ženy, ktoré vlastne nerobia nič zaujímavé. Čo je potom *Čakanie na Godota*, kde dvaja muži nerobia nič?

Prečítala som mnoho klasických diel a pochopila som, že divadelné hry sú metaforické. Ženy sú zvyknuté vídať hry, v ktorých konanie mužov má byť metaforou pre celé ľudstvo. Vezmite si napríklad *Hamleta*... Keď som písala túto hru, nechcela som, aby ju chápali ako hru len pre ženy a len o ženách. Vzťah medzi matkou a dcérou tu má funkciu lupy, cez ktorú treba nazerať na dôležité témy, zahŕňajúce všetkých ľudí.

M.V.: V čom vidíte príčinu toho, že ženy sa až doposiaľ v písaní, a vôbec v celom umení ako autorky príliš neobjavovali, a ak aj áno, vždy stáli kdesi na kraji, zatienené „veľkými“ mužmi?

Ch.K.: Doteraz je na svete stále málo žien dramatičiek. Čiastočne to súvisí s ich neviditeľnosťou, ak ich hry neboli vydávané, ťažko ich objaví. Ale, samozrejme, má to veľa do činenia aj s tým, že ženy nie sú vychovávané k pribojnosti, nie sú zvyknuté ozvať sa, povedať svoj názor na verejnosti.

Až od 60. rokov sa ženy začali zviditeľňovať, chopili sa svojho hlasu, či už v politike, alebo ako autorky, novinárky a dramatičky. Súviselo to, prirodzene, so silnejúcim ženským hnutím a početnými legislatívnymi zmenami, ku ktorým u nás došlo.

Myslím si však, že dôvodom, prečo bolo po stáročia pre ženy také ťažké stať sa umelkyňami, je aj to, že im odopierali osobný voľný čas. Umenie sa u ženy vždy považovalo za sebecké, pretože v ňom ide o sebayjadrenie. A vnútorná dilema u žien spôsobovala ešte neznesiteľnejší tlak ako praktické okolnosti, ktoré ich držali v úzadí.

Ženy, ktoré začali písať hry, sa snažili vniesť do divadla svoju ženskú skúsenosť, a keďže nemali mnoho predchodkyň, museli si vynásť svoje vlastné konvencie. Bola by som rada, keby sa niekto zaoberal umeleckým prínosom takých autoriek, ako je Caryl Churchill, Sarah Daniels, Anne Devlin a mnohých iných, ktoré značne posunuli a rozvinuli prácu s umeleckou formou v divadle, miesto toho, aby sa nás neustále vypytovali, či sme feministky alebo nie. Čo sa však mňa týka, som hrdá na to, že ma označujú ako feministku, ak to znamená zvýšenie hlasu, ktorý doposiaľ nebolo počuť.

Veľmi rada by som zmenila hru Arthura Millera *Všetci moji synovia*. Predstavte si, že by napísal *Všetky moje dcéry*... Každý by povedal, že je to len taká malá hra o ženách, a nie veľká hra o vojne. Ja som však chcela, aby hra o ženách bola veľkou hrou o storočí.

M.V.: Prečo si myslíte, že ženské autorky viac experimentujú s formou než muži?

Ch.K.: Určite to súvisí s tým, že ženy sú v divadle ešte stále outsiderkami. Pritom ženy svojou tvorbou vlastne obnovili celé divadlo.

Ak ste mladý muž a napíšete novú hru, ktorá má úspech, v novinách budú jasať, že je to fantastické, a hneď vás priradia ku všetkým tým slávnym dramatikom. Ale ak ja napíšem hru, nech je akákoľvek dobrá, nevyhlásia, že je to fantastické, že je to nový Beckett, alebo nebodaj Shakespeare... Pretože je to ženská hra.

Predtým, ako bola uvedená hra *Mama povedala, že by som nemala*, som nepoznala prácu svojich súčasníčok. Až po

tom som sa s nimi začala stretávať a zistila som, že i keď každá píšeme úplne inak, je tu predsa len istá súvzťažnosť, podobnosť v estetike, v jazyku, pri práci s časom, podtextom, v detských postavách, magických objektoch... Rozhodne za tým musí byť odlišný spôsob zdieľania skutočnosti. Verím, že máme čosi spoločné, že sme vyvinuli niečo ako „ženskú estetiku“.

Väčšina z nás omnoho viac experimentuje so stavbou hry a použitím nelineárneho času ako muži. Myslím, že to súvisí s tým, že čas má pre ženy úplne iný význam ako pre mužov, že im plynie odlišne. Žena trávi značnú čas života tým, že sa stará o kohosi iného, i na úkor samej seba. Môže byť síce schopná nájsť si niekedy čas sama pre seba, no akonáhle má dieťa, jej čas už nikdy nebude výsostne jej.

M.V.: Zaujalo ma cvičenie, ktoré sme robili na workshope. Kázali ste nám vstať a zavrieť oči, a postupne sme sa mali dostať do kože kohosi úplne iného, napríklad predstavíte si, že máme na sebe naškrobené ružové šaty, sťahujúci korzet, kabelku a topánky na vysokých opätkoch... Niektorí muži v skupine sa priznali, že sa v ženskej koži cítili neistí a zraniteľní. Postupujete takto aj vy, keď vytvárate svoje postavy? Snažíte sa spoznať ich zvnútra, stať sa nimi, ešte predtým, ako vôbec hru začnete písať?

Ch.K.: Áno, vždy. Natoľko fyzicky, ako je to len možné. Napríklad ak je niekto veľmi starý, predstavím si, že sa nemôže rýchlo pohybovať, nemôže zbehnúť dole na ulicu poslať list, možno nedočiahne na to, čo je na hornej polici... Vždy som chcela napísať hru o mužoch vo vojne, dokonale prebudiť tú maskulinnu časť svojho ja a vziť sa do ich situácie. Pracujem na tom dvanásť rokov, musím to už dokončiť.

Keď som čakala dieťa, ale aj po pôrode, som sa naučila skvelú vec. Bývala som taká unavená, že som si musela uprostred dňa ľahnúť na zem, kdekôľvek som práve bola. Zostalo mi to dodnes. Keď človek len tak leží, môže sa zdať, že nič nerobí, ale práve vtedy prichádzajú tie najlepšie nápady. Prípadne keď idem nakúpiť, alebo sa prejsť. Milujem prechádzky. Vezmite si svoju postavu a prechádzajte sa, rozprávajte sa s ňou, aj nahlas, kladte jej otázky... Čokoľvek, len nesedte za stolom nad čistým papierom.

M.V.: Pri inscenovaní niektorých svojich hier ste prevzali aj réžiu. Sú však hry, pri ktorých bol režisérom niekto iný... Akým spôsobom hľadáte režiséra? Spoliehate sa naňho?

Ch.K.: Pre dôležité hry uprednostňujem iného režiséra, pretože sa chcem sústrediť na samotné písanie a prepisovanie textu počas skúšania.

Zväčša spolupracujem s režisérkami. Výber režiséra, samozrejme, záleží od hry, ale väčšinou sú to ženy.

V hre, ktorú v súčasnosti píšem, *Venus Newton*, je hlavnou hrdinkou žena z 18. storočia, matematicka, hazardérka, matka, filozofka... V jednom obraze leží nahá vo vani, keď zrazu vojde jej milenec. Normálne je žena v takejto situácii v pozícii slabšej strany. Ale ja som chcela napísať scénu, kde je žena nahá, no má väčšiu moc než muž. Väčšina mužských režisérov by v tejto scéne nevidela také možnosti ako žena režisérka, ktorá to hneď pochopí, pochopí to hroziace nebezpečenstvo.

Aj pri hre *Mama povedala, že by som nemala*, bolo pre mňa nesmierne dôležité, aby prvé predstavenie režírovala žena, vzhľadom na drobné, slovami neopísateľné detaily ženského vnímania, na to intuitívne pochopenie medzi nami.

Pri výbere režisérov som veľmi opatrná, pretože ak oslovíte toho nesprávneho, môže to hre veľmi uškodiť. Ale ak sa mi nedarí nájsť režiséra hneď, nechám to tak, hru odložím a skúsím to niekedy inokedy, pretože prvé uvedenie je pre hru nesmierne dôležité. Ešte pred tým, ako ich požiadam o režírovanie, rozprávam sa s nimi, spoznávam ich, chcem sa dozvedieť i čosi z ich súkromného života, pretože aj to má značný vplyv na ich prácu. Potrebujem spolupracovať s niekým, kto ma povzbudí pri prepisovaní dialógov, človeka, s ktorým si rozumiem. Často je to však ako s novými dobrými priateľmi, sympatie cítite už od prvého dojmu. Niekedy si uvedomím, aká opatrná som bola v živote, čo sa týka režisérov, a aká nedbanlivá a hlúpa pri výbere partnerov...

M.V.: Akým témam dávate prednosť, sociálnym, alebo politickým?

Ch.K.: Nedokážem ich rozdeliť. Píšem o tom, čoho sa skutočne bojím, o tom, čomu nerozumiem, so silným citovým zanietením. Nie je to priama autobiografia, i keď neskôr často pochopím, že postavy alebo situácie, o ktorých píšem, majú v istom zmysle čosi spoločné s problémom, ktorý riešim vo svojom živote...

Nezačínala by som však politickú tému tak, že by som si zadala: teraz budem písať o počte slobodných matiek v Británii. Vždy sa to musí začať určitým obrazom, príbehom, pocitom.

Scénu v *Mama povedala, že by som nemala*, kde dcéra dáva matke svoje narodené dieťa, som písala nespočetne veľa razy. Nevedela som, ako niekto môže dať preč svoje dieťa, ja som vtedy dieťa nemala. Bolo to desať rokov predtým, ako sa mi narodila Georgia, musela som si vymýšľať. Premiestňovala som postavy do rôznych miestností, skúsila som skoro všetko, kým som bola spokojná.

M.V.: Čo je pre vás pri písaní najdôležitejšie, na čo sa najviac sústreďujete?

Ch.K.: Po dokončení scénosledu je veľmi dobré dôkladne si ho prezrieť a možno zistíte, že za každou scénou je scéna, ktorú chcete vidieť. Netreba písať o obyčajných veciach, dôležité sú momenty, keď sa niečo mení, kľúčové situácie. Postavy odchádzajú z javiska, ale vy ich musíte priviesť späť. Nechajte ich tam! Opisujeme to, čo sa stalo predtým a potom, a moment zmeny jednoducho preskočíme. Je to náročné, ale musíme sa s tým potrápiť.

Treba si však dávať pozor na kliše a stereotypy. Ľudia často pri písaní potvrdzujú stereotypy. Nič nové to ale nepriháša. Keď sa chcete vyjadriť k stereotypom, najskôr si uvedomte, či ich chcete potvrdzovať, alebo ísť proti nim.

M.V.: Často ste na workshope spomínali tabu, problematiku prekračovania, rozbíjania tabu. Myslíte si, že sú v tejto dobe ešte vôbec nejaké tabu, ktoré treba narúšať?

Ch.K.: Ale áno, určite. Tabu sa neustále menia. Vždy keď porušíme isté tabu, alebo keď sa niečo, čo sa predtým nesmel, stane možným, napríklad homosexuálom bolo kedysi zakázané stretávať sa na verejnosti, vytvorí sa nové tabu. Napríklad v Británii je v súčasnosti premiér Tony Blair posadnutý myšlienkou manželstva. Dokonca chce dosiahnuť, aby manželstvo bolo vyučované na školách. Máme čím ďalej, tým viac slobodných matiek, no on takýmto prístupom nič nezlepší. Jedine ak tým dosiahne, že byľ slobodnou matkou bude považované za tabu. Je

to ako v boji, jedného nepriateľa zrazíte k zemi, a hneď stojí pred vami ďalší.

Ale platí to aj v nás samých. Určité veci, ktoré som nemohla robiť pred desiatimi rokmi, už teraz môžem, morálne rozhodnutia, ktoré konáme v súkromnom živote. Keď píšem hru, snažím sa tlačíť proti spoločnosti, proti niečomu v sebe. Píšem hru, ktorá spochybňuje čosi vo mne, ale zároveň ma k niečomu vyzýva. Tlačím proti niečomu v sebe. Tú ženu z 18. storočia nechávam správať sa takým spôsobom, že si pri tom nie som celkom istá, či je to pre ženu správne. Ale chcem to preskúmať.

M.V.: Veríte, že muži aj ženy majú rovnaké emocionálne cítenie. No podľa ich správania to tak veľmi nevyzerá. Myslíte, že je rozdiel len v prejavovaní týchto pocitov navonok?

Ch.K.: Áno, presne tak. Rozdiel je v tom, ktoré city môžeme ukázať a ako. Verím tomu. Je viac než pravdepodobné, že väčšina chlapcov aj dievčat sa rodí s rovnakým zmyslom pre nežnosť, no okolie ich výchovou značne ovplyvňuje. Usmerňuje ich, v prejavovaní určitých citov ich brzdí a naopak, ukazuje im „vhodné“ spôsoby správania.

Raz som videla videozáznam z falklandskej vojny, kde britskú loď zasiahlo torpédo. Zopár mužov na palube bolo v plameňoch a ostatní sa k nim rozbehli, chceli ich zachrániť. Bol to neskutočný pohľad, jeden muž horel a ten druhý sa mu snažil pomôcť. Držal jeho hlavu v náručí, prihovárал sa mu. Bolo to také nežné a jemné, vyzerali ako matka s dieťaťom. Ten muž ho takmer bozkával, vedel, že zomiera... Bolo v tom toľko citu... Som si istá, že títo muži by nedokázali dať toľko nežnosti svojim ženám, neboli by schopní prejaviť čosi také vo svojich rodinách. Oni na to musia byť kdesi ďaleko, vo vojne, preboha... Takže to v nich je, ale prečo to prejavujú len za takých príšerných podmienok? A toto je ďalší dôvod na to, aby ženy písali hry, pretože... Chcem písať také scény, v ktorých sú muži zraniteľní.

M.V.: Veríte, že môžete mať na ľudí vplyv, že máte možnosť zmeniť ich pohľad na tieto veci?

Ch.K.: Rozhodne áno. A to je na tom tá najfantastickejšia vec, zadosťučinenie za všetky tie roky života bez peňazí, a vôbec...

V divadle sa cez prestávku často prechádzam medzi ľuďmi a počúvam, o čom sa rozprávajú, veľa sa od nich naučím. Samozrejme, nepoviem im, že ja som autorka hry... Ak ich počujem hádať sa o tom, kto pôjde večer so psom von, viem, že som neuspela... Ale väčšinou ma reakcie ľudí potešia. Počujem ich diskutovať o koreňoch svojho manželstva, alebo o ich vzťahoch. Pri hre *Mama povedala, že by som nemala*, sa veľmi často stávalo, že žena, ktorá bola raz večer v divadle, prišla nasledujúci večer znovu aj so svojou matkou alebo dcérou... Nehovorili spolu možno dvadsať rokov, neboli si blízke, a po tejto hre sa ich vzťah zmenil. Ľudia mi o tom píšu listy, je to skvelé.

M.V.: A aké sú reakcie mužskej časti publika?

Ch.K.: Raz jeden muž v Bostone, bol to veľmi starý muž s takou nádhernou stareckou tvárou, prišiel za mnou po predstavení, chytil mi ruky do svojich dlaní a pozrel sa mi do očí. Povedal: „Ďakujem vám, dnes večer som pochopil celý svoj život, moje manželstvo dnes dozrelo.“ A potom sa zrazu otočil a zmizol v dave, snažila som sa ho nájsť

v tom obrovskom publiku, mala som pocit, že to musel byť anjel... bolo to veľmi zvláštne.

Ďalšiu noc v tom istom meste som ale videla iného muža. Schádzal so svojou manželkou dolu schodmi po predstavení a vrčal na ňu: „Autora tejto hry by bolo treba zavrieť, mali by HO zavrieť!“ A jeho žena určite tušila, že to drobné dievča prechádzajúce okolo je autorka hry, videla som to na nej, muselo jej to byť trápne. Predstavovala som si, ako to asi bude vyzeráť v ich aute cestou domov, muž bude nadávať, že takéto hry by mali byť zakázané, a ona mu len prikývne „áno, zlatko“, a pritom si pomyslí svoje...

Čiže vidíte, to isté predstavenie v tom istom meste, a vyvolalo to také rozdielne reakcie. Ale je to fantastické, verím, že dramatik je čosi ako šaman, dokáže uzdraviť duše ľudí. Preto je divadlo rovnako staré ako náboženstvo, je to miesto pre tie najtajnejšie nádeje, najhlbšie obavy, rôzne druhy emócií. Chcem rozpútať ohňostroj zmeny, verím, že prostredníctvom hier je možné uzdraviť ľudí, celú spoločnosť.

Raz sa mi stalo, že som znovu takto anonymne sedela v publiku. V rade predo mnou bol mladý muž, ktorý tam bol so svojou priateľkou. Ten chlapec sa cez prestávku hrozne rozplakal. Tak veľmi plakal, že som mu musela požičať vreckovku. Spýtala som sa ho, či je v poriadku, na čo mi odvetil: „Áno, áno, to len tá hra, pripomenula mi moju babičku, nikdy som o tom takto nerozmýšľal...“ Bol to skutočne zvláštny pocit, no potešilo ma to. Katarzia.

M.V.: Mama povedala, že by som nemala, je hra o štyroch ženách. Mali ste nejaký zvláštny dôvod na to, že ste mužov úplne vynechali?

Ch.K.: Na svete bolo už dosť hier o mužoch. No ešte stále je len veľmi málo hier s čisto ženským obsadením. Miller, Mamet, Shepard, Hare... americkí a britskí autori za posledných tridsať rokov, znovu a znovu sú ich hlavnými hrdinami muži. Tie najväčšie rozhodnutia vykonávajú muži, dokonca i tie najlepšie vtipy hovoria oni. Práve muž je ten najatraktívnejší a vraví vtipné veci, pričom žena je priama a len moralizuje. Je to také nudné...

Mama povedala, že by som nemala, je spoločensko-politická hra o obrovských zmenách, ktoré sa udiali v 20. storočí, podaná cez osudy štyroch žien rôznych generácií. Mužov som nechala mimo javiska, pretože som chcela dosiahnuť, aby sa ženský jazyk, humor, krutosť atď. dostali na pódium tak, ako by sa to nestalo, keby tam boli prítomní muži. Taktiež som chcela, aby muži videli, ako sa ženy správajú, keď nie sú prítomní, pretože nemajú šancu ich vidieť. A mnohí z nich si pri hre spomenú na matky alebo babičky, ktoré ich vychovali.

Ženy sú už zvyknuté vykonávať rôzne činnosti, zväčša pre iných ľudí. V mojej hre postavy vždy pracujú, keď sa rozprávajú. Keď som ale videla hry mužských autorov, všimla som si, že v nich ženy pri rozprávaní zriedkakedy niečo robia. Mýtus o ženách je totiž taký, že len vyesávajú a klebetia. V skutočnosti málokedy využívajú čas iba na to, aby rozoberali svoje životy, dokonca i tie emocionálne najdôležitejšie momenty.

Chcela som ukázať život žien taký, ako ho vidím, a nie v akejsi teatrálnej podobe.

M.V.: Máte pocit, že život ženy sa v priebehu 20. storočia zmenil viac než život muža?

Ch.K.: Ó, rozhodne. Omnoho viac. Napríklad moja stará mama si mohla vybrať medzi tým, či sa chce stať učiteľkou, alebo zdravotnou sestrou. A keď sa vydala, nesme-

la byť u
môžem
byť koz
stavaná
smierne
bodná,
mi rôzn
A toto s
boda p
v ktorý
ny súv
žov, al
Chcela
čajný“

M.V.: D
spoloč
kými,
chát..

ká, my
možn
občan
sú veľ
nášho
vedia
nú ter
prvý j
vyspo
V súč
povec
„Potn
V ton
rujú s
miniz
zmen

M.V.:
k lej

toští,
že že
chod
práv
žiavi
pred
ky. Ž
Mój
uteč
dala
mus
nost
Tak
s tý
žer
mi:
ked
stra
Ale
rí r
rob
faž
bol
pra
jú

la byť už ani jednou, ani druhou. Veríte tomu?! Ja už ale môžem byť čímkoľvek. Samozrejme, ťažko by som mohla byť kozmonautkou alebo farmárkou, pretože na to nie som stavaná, ale čo sa týka možností v mojom živote, sú nesmierne. Môžem sa aj rozhodnúť, či budem vydatá, slobodná, mať dieťa s manželom, nemať dieťa, mať deti s tromi rôznymi mužmi, môžem cestovať po svete...

A toto sú zmeny v krajine, v ktorej bola demokracia a sloboda po celé storočie. Ak si k tomu predstavíte krajiny, v ktorých sa vystriedali niekoľko politické systémy a zmeny súvisiace s nimi... Samozrejme, že sa to dotýka aj mužov, ale život ženy väčšmi podlieha dobe, viac sa mení. Chcela som ukázať, aký dramatický vlastne bol ten „obyčajný“ život žien v 20. storočí.

M.V.: Definovali ste feminizmus ako demokraciu. Mnohé spoločnosti sa však veľmi rady nazývajú demokratickými, ale stále je v nich zakorenený silný patriarchát...

Ch.K.: Áno, každá spoločnosť verí, že je demokratická, my ale vieme, že vo väčšine zemí ľudia nemajú rovnaké možnosti. Ženy sú stále považované za druhotriednych občanov, dokonca aj v krajinách, ktoré si o sebe myslia, že sú veľmi vyspelé. V Británii je to už tak hlboko vryté do nášho jazyka, že si to ani nevšímame. Napríklad, ľudia povedia dramatik, a žena-dramatička. Nikdy však nespomenú termín muž-dramatik. Je to v množstve drobných, na prvý pohľad skrytých maličkostí a je príliš ťažké sa s nimi vysporiadať, pretože sú zdanlivo neviditeľné.

V súčasnosti v Británii majú muži čoraz menej pocitu zodpovednosti za rodinný život. Pre muža je ťažké povedať: „Potrebujem dovolenku, aby som sa mohol starať o dieťa.“ V tom je to. Dokonca už ani nezarábajú peniaze, nepodporujú svoje manželky. Nerobia nič, to je skutočná kríza. Feminizmus ale musí vždy zahŕňať aj mužov, ktorí chcú zmeniť svoj spôsob života.

M.V.: Myslela som, že by to už pomaly malo spieť skôr k lepšiemu...

Ch.K.: Je to ironické. Ženy síce teraz majú viac príležitostí, ale v tom zmysle, že vykonávajú viac práce. Stalo sa to, že ženy prevzali viac úloh. Už majú viac vedomostí než muži, chodia do práce, zarábajú. Stále sa však starajú o deti, a sú to práve ony, ktoré uprostred noci kvôli nim vstávajú. Musia udržiavať v poriadku domácnosť. A, prirodzene, ešte k tomu sa predpokladá, že budú podporovať svojho manžela. Psychicky. Že ho budú počúvať, i keď tára hlúposti.

Môj bývalý manžel ma opustil. Tak ako mnoho iných mužov utečie, keď sa im narodí dieťa. Jedna priateľka mi vtedy povedala: „Myslím, že naša generácia mužov si myslí, že feminizmus znamená, že muži už nemusia niesť žiadnu zodpovednosť, pretože ženy to všetko zvládnu samy.“ To je hrozné! Takže nám sa naskytli nové možnosti, ale teraz je tu problém s tým, že si muži nenašli žiadne iné. My si už napríklad nemôžeme dovoliť byť unavené, očakáva sa od nás, že budeme veľmi silné. Niekedy je však fajn, keď vám muž s čímsi pomôže, keď sa o vás chvíľu stará, keď je k vám milý... Toto sme úplne stratili, ženy už musia robiť všetko.

Ale verím, že tá ďalšia generácia mužov bude iná, chlapci, ktorí majú teraz okolo 15 rokov. Sú zvyknutí vídať svoje mamy robiť všetko, mnohí z nich nemajú doma otca. Je to pre nich ťažké, keďže nemajú pozitívny mužský vzor, ale za to majú hlbokú empatiu voči ženám. Často videli svoje matky, ako tvrdo pracujú, aby sa mohli o nich postarať. Je to zaujímavé, ale majú túto silnú sympatiu. Dúfam. Verím tomu...

M.V.: Kedy ste si uvedomili, že vo vašej tvorbe je tento feministický uhol pohľadu?

Ch.K.: Myslím, že to kdesi vo mne bolo vždy. Keď som sa však v osemnástich presťahovala z Londýna do Manchesteru a začala som študovať na univerzite, bývala som v štvrti medzi pracujúcou triedou. Tam som spoznala ženy, ktoré síce nemali žiadne vysokoškolské vzdelanie, ale boli to feministky, mali absolútne jasno vo svojich postojoch k rozhodnutiam v domácnosti. Často mali pod kontrolou rodinné peniaze. Mali skvelý zmysel pre humor a boli veľmi sexi. Nie však tým bežným spôsobom, mnohí by o nich povedali, že boli tučné a škaredé, no mali v sebe toľko humoru a energie, že boli príťažlivé.

A práve ony ma naučili môjmu feminizmu. Ony mi ukázali, že i keď sa možno na prvý pohľad zdá, že život nemá východisko, netreba sa vzdávať. Mali niekoľko detí, pracovali ako upratovačky či niečo ešte menej atraktívne a ani ich manželia neboli ničím výnimoční, tie ženy však neboli obeťami. To je na tom zaujímavé. Stretávali sa, občas si šli len tak sadnúť na drink a porozprávať sa. Napríklad, ak sa rozhodli, že kúpia množstvo žltej farby a vymaľujú izbu, tak to aj spravili. Nebáli sa totiž povedať svoj názor na verejnosti alebo v rodine. Je to typické pre severozápad Anglicka, pretože tam ženy vždy pracovali, sú tam mlyny a továrne, na rozdiel od severovýchodu, kde je len ťažký priemysel, čiže tam zväčša pracujú iba muži a ženy sú odkázané na domácnosť. Aj preto mám rada severozápad. Londýn je iný, myslím, že ženy v Londýne sú ešte stále trochu nesmelé, utiahnuté. Nevieť, či by boli schopné odvrknúť svojmu mužovi: „Keď budem chcieť, oblečiem si túto minisukňu každé ráno!“ A práve ženy z Manchesteru majú tieto prednosti.

V tom čase som však ešte nemala ani poňatia o feministických teoretických prácach. Až neskôr som si uvedomila, že som feministka a moje hry sú feministické. Keby som však sprvu čítala teoretické knihy, neviem, či by som bola schopná napísať hry, ktoré som napísala. Pri písaní myslím práve na tie ženy, svoje hry píšem vlastne pre ne.

M.V.: Často vediete podobné workshopy ako u nás?

Ch.K.: Áno, často a zbožňujem to. Veľa sa naučím, ľudia kladú zaujímavé otázky... Napríklad raz sa ma kdesi spýtali: „Čo je to scéna?“ To je zaujímavé, musela som sa nad tým zamyslieť, ako by ste definovali scénu? V profesionálnych divadlách by vám nikdy nepoložili takú priamu otázku, sú to akademici, ktorí sa musia tváriť, že to všetko už dávno ovládajú. Na skúške v divadle to nie je uvoľnené, režisér chce pôsobiť suverénne, herci chcú dobre vyzerať, je to priveľký tlak. Na takýchto workshopoch sa ale nikto nestará o svoju kariéru, ľudia sú tu prirodzení. Takéto tvorivé dielne sú veľmi užitočné pre autorov a autorky, počas niekoľkých dní objavujeme divadelný proces, spôsob predstavenia, estetiku herectva. Stačí len skupinka sústredených ľudí. Všeobecne vládne názor, že autori len píšú. Ale oni by mali aj vedieť, ako ten text potom funguje, mali by si to vyskúšať. Vy ste boli úžasní. Myslím, že to bolo veľmi zaujímavé.

Zhovárala sa a z angličtiny preložila **Monika Višňiarová**